

QORTI TAL-APPELL

IMĦALLFIN

**ONOR. IMĦALLEF GIANNINO CARUANA DEMAJO
ONOR. IMĦALLEF TONIO MALLIA
ONOR. IMĦALLEF NOEL CUSCHIERI**

Seduta ta' nhar il-Ħamis, 9 ta' Mejju 2019

**Rikors maħluf numru 361/2012/1
Numru 5**

Maria Lourdes Mifsud

v.

**Peter Bugeja, Emanuel Bugeja, Patrick
Bugeja u Catherine Grech**

1. Dan huwa appell tal-attriċi minn sentenza mogħtija mill-Prim'Awla tal-Qorti Ċivili fit-28 ta' Frar 2014 li biha ċaħdet talba tal-attriċi biex ftehim li daħlet fih mal-konvenuti jifhassar għax milqut b'vizzju tal-kunsens, u biex il-qorti tillikwida kumpens xieraq għall-attriċi għal serviġi li hija irrendiet lill-awtur tal-atturi.
2. Il-fatti li wasslu għal din il-kawża huma dawn: l-attriċi kienet tirrendi serviġi lil ħuha Bernard Bugeja, li jiġi wkoll ħu l-konvenuti Peter u Emanuel Bugeja u z-ziju tal-konvenuti l-oħra Patrick Bugeja u

Catherine Grech. Dan kien mis-sena 1978 sa meta Bernard miet fis-16 ta' Diċembru 2007.

3. Fis-7 ta' April 1984 erbgħa mill-ħames aħwa Bugeja – l-attriċi, il-konvenuti Peter u Emanuel Bugeja, u Joseph Bugeja, missier il-konvenuti Patrick Bugeja u Catherine Grech – b'kuntratt ta' dakinhar fl-atti tan-Nutar Nicola Said kienu ftiehm u illi l-attriċi kellha tieħu ħsieb ħuhom ieħor, Bernard, u ftiehm wkoll x'kumpens kellha tingħata ta' hekk. Il-ftiehm kien sar hekk:

»Illi ħuhom Bernard Bugeja hu mentalment ritardat u huwa anke nieqes mill-vista u għalhekk mhux kapaċi jamministra ħwejjġu u inoltri għandu bżonn min idur bih u jindukrah kontinwament.

»Illi l-kompajrenti ftiehm bejniethom li għandha tieħu ħsieb l-imsemmi Bernard Bugeja l-kompajrenti Maria-Lourdes Mifsud u bħala kumpens l-imsemmijin Pietro, Joseph u Emanuele Bugeja jassenjawlha t-tlieta mill-ħamsa parti (³/₅) indiviżi lilhom spettanti mill-mezzanin il-Qrendi, Mercy Street il-quddiem deskritt, bil-patt, però, li għal dak li jirrigwarda l-alimenti u kuri tal-imsemmi Bernard Bugeja u ħwejjġu tal-ilbies, dawn għandhom jġu provvduti mill-beni proprji tal-istess Bernard Bugeja.

»Premessi dawna d-dikjarazzjonijiet, il-kompajrenti jgħaddu issa għall-istipulazzjoni ta' dana l-att, u għaldaqstant, bis-saħħa tiegħu:-

»Fl-ewwel lok, il-kompajrenti Maria-Lourdes Mifsud tobbliga ruħha li tippresta lill-imsemmi ħuha Bernard Bugeja s-serviġi kollha meħtieġa, barra mill-alimenti u spejjeż ta' ħwejjeġ tal-ilbies li għandhom jġu provvduti mill-beni tiegħu *cioè* ta' Bernard Bugeja, għal tul il-ħajja kollha tal-istess Bernard Bugeja u mingħajr ma għandha tippretendi ebda kumpens ieħor mingħand l-imsemmijin ħuha Pietro, Joseph u Emanuele Bugeja fil-futur, barra u *oltre* l-kumpens imsemmi fil-paragrafu segwenti.

»Fit-tieni lok, il-kompajrenti Pietro, Joseph u Emanuele aħwa Bugeja bħala kumpens tal-imsemmijin serviġi qegħdin jassenjaw b'titolu ta' *datio in solutum* lill-imsemmija oħthom Maria Lourdes Mifsud, li taċċetta u takkwista in total soddisfazzjoni tas-serviġi minnha b'dana l-att assunti fil-paragrafu preċedenti, it-tlieta mill-ħamsa parti (³/₅) indiviżi lilhom spettanti mill-mezzanin il-Qrendi Mercy Street numru wieħed (n.1) bħala in parti sovrappost għal *garage* numru wieħed A (n.1A) fl-istess Mercy Street u in parti għad-dar numru tlieta u għoxrin (n. 23) Main Street, u kompjendenti t-tromba tat-taraġ bir-rispettiva arja tal-bejt tagħha, bid-drittijiet u pertinenzi tiegħu kollha u bħala liberu u frank minn ċnus u minn piżijiet; u dan bil-valur ta' disa' mija, tnejn u għoxrin lira u tmenin ċenteżmu (Lm922.80) kalkolat fuq bażi ta' elf, ħames mija u tmienja u tletin lira (Lm1,538) għall-intier. It-tnejn mill-

ħamsa parti l-oħra tal-imsemmi mezzanin jappartjenu lill-istess Maria-Lourdes Mifsud u lill-imsemmi ħuha Bernard Bugeja.

»... ..

4. Imbagħad, b'kitba privata tal-15 ta' Frar 2008, f'it wara li miet Bernard Bugeja, l-attriċi u ħutha u l-konvenuti Patrick Bugeja u Catherine Grech (billi Joseph Bugeja, missier dawn tal-aħħar, kien miet) kienu komplew ftiehm u quddiem in-Nutar Philip Said illi l-attriċi għandha wkoll tingħata s-sehem wieħed mhux maqsum minn ħamsa ($\frac{1}{5}$) li Bernard kellu mill-fond fil-Qrendi, kif ukoll is-somma ta' għoxrin elf lira ta' Malta (Lm20,000) għas-serviġi li kienet irrendiet lil ħuha, u dan bi ħlas ta' kull dritt jew pretensjoni oħra li l-attriċi setgħet kellha kontra ħutha. Dan il-ftehim igħid hekk

»Illu illum l-imsemmija Maria Lourdes Mifsud qiegħda titlob bħala kumpens addizzjonali taż-żmien kollu illi hija kienet tippresta dawn is-serviġi lill-imsemmi *decuius* Bernard Bugeja – liema talba tikkomprendi l-assenjazzjoni tas-sehem ta' waħda minn ħamsa parti ($\frac{1}{5}$) indiviża appartenenti lill-istess Bernard Bugeja u l-kapital ta' għoxrin elf lira (Lm20,000) għas-sald ta' kull dritt jew pretensjoni oħra minn għand ħutha – talba li qiegħda tiġi aċċettata mill-komparenti Peter u Emanuel aħwa Bugeja u Patrick Bugeja *proprio et nomine*.

»Premessi dawna d-dikjarazzjonijiet il-komparenti issa jgħaddu għall-istipulazzjoni ta' dana l-att u bis-saħħa tiegħu qegħdin jiftehm dan li ġej 'l quddiem:

»1. Illi l-komparenti Maria Lourdes Mifsud għandha tiġi assenjata l-kwota ta' waħda minn ħamsa parti ($\frac{1}{5}$) indiviża mill-mezzanin numru 40 Mercy Street il-Qrendi li kienet tappartjeni lid-*decuius* Bernard Bugeja – u fuq liema sehem l-istess Maria Lourdes Mifsud għandha tibqa' responsabbli għal ħlas tat-taxxa fid-dikjarazzjoni *causa mortis* tal-imsemmi Bernard Bugeja.

»2. Il-komparenti Maria Lourdes Mifsud għandha titħallas l-imsemmi kapital ta' għoxrin elf lira (Lm20,000) wara li tinbiġh il-proprjetà kollha appartenenti lid-*decuius* Bernard Bugeja

»... ..«

5. L-attriċi iżda tgħid illi meta sar il-ftehim tal-15 ta' Frar 2008 hija kienet għaddejja minn trawma minħabba l-mewt ta' ħuha u kienet qiegħda tiegħu xi kalmanti. Għalhekk insiet illi fl-1994 kienet saret

kitba privata oħra mal-konvenuti quddiem l-avukat Joseph Mifsud, u b'dik il-kitba l-konvenuti kienu wegħduha ferm aktar milli tawha fil-ftehim tal-15 ta' Frar 2008 għax kienu wegħduha wkoll id-dar ta' ħuha Bernard Bugeja. L-attriċi tgħid illi iffirmit il-ftehim tal-2008 għax giet imqarrqa u għax il-medicina li kienet qiegħda tieħu dak iż-żmien naqqsitilha l-fakultajiet mentali tagħha b'mod li ma kellhiex il-kapaċità li trid il-liġi biex setgħet tagħti kunsens li jiswa għal dak il-ftehim.

6. Hi għalhekk fetħet il-kawża tallum u talbet illi l-qorti:

»1. taqta' u tiddeciedi li l-iskrittura privata tal-15 ta' Frar 2008 huwa null [*recte*, hija nulla] u bla ebda effett legali għar-raġunijiet fuq esposti u li ser jirriżultaw tul it-trattazzjoni tal-kawża;

»2. konsegwentement tillikwida hija stess anke permezz ta' periti nominati minn dina l-onorabbli qorti jekk ikun meħtieġ dak il-kumpens xieraq dovut lil rikorrenti għas-serviġi minnha reżi u dana fl-assenza ta' kopja awtentika tal-ftehim magħmul fis-sena 1994 kif fuq spjegat.

7. Il-konvenuti wiegħbu hekk:

»1. illi preliminarjament ir-rikorrenti għandha tiddikjara bl-aktar mod ċar il-bażi tal-azzjoni tagħha u partikolarment il-vizzju tal-kunsens li tilmenta minnu u li fil-fehma tagħha jġib in-nullità tal-iskrittura tal-15 ta' Frar 2008. F'dan is-sens il-konvenuti qegħdin jirriżervaw id-dritt li jressqu eċċezzjonijiet ulterjuri wara li l-attriċi tagħti l-kjarifiki rikjesti;

»2. illi mingħajr preġudizzju, jekk l-azzjoni attriċi hija ibbażata fuq allegat vizzju tal-kunsens naxxenti minn vjolenza ta' natura morali jew li addrittura hija kienet fi stat ta' interdizzjoni, l-istess azzjoni attriċi hija preskritta *ai termini* tal-artikolu 1222 tal-Kap 16 tal-Liġijiet ta' Malta;

»3. illi subordinatament u mingħajr preġudizzju għas-suespost, l-eċċipjenti qegħdin jikkontestaw it-talba tar-rikorrenti għal ħlas tas-serviġi pprestati lil ħuhom Bernard Bugeja *stante* illi dan il-ħlas għandu jġi regolat skont l-assenjazzjoni ta' stabili tas-7 ta' April 1984 in atti Nutar Dottor Nicola Said, u l-iskrittura privata tal-15 ta' Frar 2008 in atti [*sic*] Nutar Dottor Philip Said;

»4. illi mingħajr preġudizzju għas-suespost, l-azzjoni tar-rikorrenti kienet intenzjonata biss biex ikun hemm delungar tal-proċeduri, in kwantu din il-kawża giet intavolata *in extremis* sabiex ir-rikorrenti tipprova trendi ineffettiva l-possibbiltà ta' deċiżjoni favur il-konvenuti fuq l-istess mertu fil-kawża quddiem din l-istess qorti diversament

presjeduta fl-ismijiet Peter Bugeja et v. Maria Lourdes Mifsud (cit. nru 1011/10 JA) li tħalliet għat-28 ta' Mejju 2012 għas-sentenza;

»5. illi mingħajr preġudizzju għas-suespost ir-rikorrenti qiegħda tivvanta pretensjonijiet frivoli, u l-azzjoni attriċi m'għandha l-ebda bażi fattwali u hija priva minn kull fundament ġuridiku.«

8. L-ewwel qorti laqgħet l-eċċezzjonijiet tal-konvenuti u ċaħdet it-talbiet

tal-attriċi, bl-ispejjeż kontrieha, għal raġunijiet li fissanthom hekk:

»... l-attriċi qed titlob dikjarazzjoni ta' nullità ta' skrittura li hija u l-konvenuti ffirmaw fl-2008. Din il-kawża giet istitwita wara li *ai termini* ta' dik l-iskrittura fil-kawża l-oħra ġà msemmija l-konvenuti f'din il-kawża talbu li tiġi żgumbrata mill-fond 53, Main Street il-Qrendi biex ikunu jistgħu jbigħu l-istess fond u jaqsmu r-rikavat wara li l-istess attriċi f'din il-kawża tiġi assenjata s-somma ta' għoxrin elf lira Maltin (Lm20,000) u assaldu ta' ħlas ta' servigi li hija għamlet ma' ħuhom Bernard, illum mejjet. Hija kellha tiġi wkoll assenjata s-sehem li kien jispetta lill-imsemmi Bernard Bugeja.

»Illi l-attriċi qed tallega li hija ma kinitx fi stat li tidħol f'kuntratt u li l-istess kuntratt sar bil-qerq fil-konfront tagħha. Għalhekk, biex wieħed juża l-istess kliem tal-liġi, qed tallega l-iżball u l-qerq (artikli 974 et seqq. tal-Kodiċi Ċivili).

»Illi s-sentenza fl-ismijiet Vincenza Vassallo v. Edgar Caruana Montalto (deċiża fit-23 t'Ottubru 2001) tindika fid-dettall ir-reqwiżiti biex kuntratt jiġi dikjarat null skont il-liġi tagħna; l-iżball irid ikun fuq is-sustanza, determinanti u skużabbli; fir-rigward u għal kull buon fini, il-qorti tagħmel riferenza għad-diversi sentenzi oħra msemmija f'din is-sentenza.

»Illi jekk wieħed jeżamina l-kuntratt li trid tannulla l-attriċi però jieħu indikazzjoni ċara li ma jissussistu ebda waħda minn dawn ir-reqwiżiti fis-sens li normalment wieħed ikun irid jannulla l-kuntratt in kwistjoni għaliex ikun hemm xi ħaġa li ma tkunx favorevoli għalih. Fil-każ in-eżami, il-kondizzjonijiet kontenuti fil-kuntratt ma huma xejn sfavorevoli għall-attriċi. Wieħed ma jistax jimmaġina x'vantaggi oħra setgħet tieħu mill-vertenza li kellha ma' ħutha wara l-mewt tal-ġenituri tagħha u ta' ħuha. Għalhekk żgur li ma għamlet ebda żball u lanqas giet imqarrqa.

»Illi jirriżulta li indubbjament l-attriċi ħadet ħsieb ħuha li kien marid għal snin twal – u ta' dan ħaqqa tifhir – iżda kif xehdu ħutha jidher li hija qatt ma kellha xebgħa għall-pretensjonijiet tagħha u istitwiet din il-kawża biex tibqa' żżomm f'idejha l-fond ġà msemmi – naturalment wara li l-konvenuti ipproċedew kontra tagħha biex tiġi eżegwita dik l-iskrittura. Jidher li mhux biżżejjed għaliha li ħadet sehem ħuha stess għax riedet terġa' tieħu għoxrin elf lira Maltin (Lm20,000) oħra. Dan wara li fl-1984 wara l-mewt tal-ġenituri kienet giet mogħtija ^{3/5} (sehem tnejn mill-konvenuti u l-awtur ta' tnejn oħra minnhom) minn proprjetà oħra u dan bħala ħlas għas-servigi li kienet għamlet ma' ħuha Bernard.

»Illi għal kull buon fini għandu jingħad ukoll li l-attriċi ma ppruvat xejn mill-allegazzjoni ta' qerq jew li ma kinitx taf x'qiegħda tagħmel. Il-fatt li kienet qed tieħu l-*valium* f'dak iż-żmien u li kellha forma leġġera ta'

depressjoni skont it-tobba li xehdu mhux biżżejjed biex il-kuntratt jiġi dikjarat null. Ma hemm assolutament ebda prova notevoli biex twassal lill-qorti tasal għall-konklużjoni li l-konvenuti pprattikaw xi raġġiri biex iġiegħlu lill-attriċi tagħti l-kunsens tagħha kontra l-volontà tagħha. «

9. L-attriċi appellat b'rikors tal-20 ta' Marzu 2014 li għalih il-konvenuti wieġbu fl-10 ta' April 2014.
10. Fl-ewwel aggravju tal-appell tagħha l-attriċi tgħid illi s-sentenza ma tiswiex għax l-ewwel qorti naqset milli tqis l-eċċezzjoni tal-preskrizzjoni mressqa mill-konvenuti u, għalkemm impliċitament laqgħet dik l-eċċezzjoni għax laqgħet l-eċċezzjonijiet tal-konvenuti, naqset ukoll milli tiddeċiedi din l-eċċezzjoni b'kap għalih kif irid l-art. 730 tal-Kodiċi ta' Organizzazzjoni u Proċedura Ċivili.
11. Il-konvenuti wieġbu hekk:

»L-appellanta qed tilmenta illi ma ġiex deċiż mill-ewwel qorti l-punt ta' preskrizzjoni. Minn ħarsa lejn l-ewwel eċċezzjoni l-konvenuti, illum appellati, talbu sabiex ir-rikorrenti tiddikjara b'mod ċar il-bażi tal-azzjoni attriċi u partikolarment il-vizzju tal-kunsens li tilmenta minnu u li fil-fehma tagħha jgħib in-nullità tal-iskrittura tal-15 ta' Frar 2008;

»Illi minn eżami tat-tieni eċċezzjoni jirriżulta illi l-konvenuti illimitaw l-eċċezzjoni tagħhom tal-preskrizzjoni fuq jekk l-azzjoni attriċi hijiex bbażata fuq allegat vizzju tal-kunsens naxxenti minn vjolenza ta' natura morali jew li addirittura l-appellata kienet fi stat ta' interdizzjoni;

»Illi fin-nota ta' sottomissjonijiet tal-attriċi, ġiet indirizzata l-eċċezzjoni tal-preskrizzjoni u ġie sottomess is-segwenti:

»“Fi kwalsiasi każ l-esponenti tissottometti bir-rispett illi l-preskrizzjoni applikabbli huwa [*recte*, hija] kwinkwenali a tenur tal-artikolu 1224 tal-Kap. 16 tal-Liġijiet ta' Malta u dana billi l-esponenti qiegħda tibbaża l-kawża tagħha primarjament fuq in-nuqqas ta' kapaċità tagħha li tikkuntratta u li ma huwiex għalhekk regolat mill-artikolu 1222 tal-Kap. 16.”

»In segwitu ta' dak sottomess mill-attriċi, l-ewwel qorti kellha l-konferma illi l-azzjoni tal-attriċi kienet [*recte*, ma kinitx] ibbażata fuq l-allegat qerq u żball (artikoli 974 *et seqq.* tal-Kap. 16) u għalhekk l-istess qorti ħasset illi ma' kellix għalfejn tidhol fiha *stante* illi effettivament ma' kien hemm l-ebda eċċezzjoni li tolqot l-azzjoni u għalhekk ipproċediet biex tat id-deċiżjoni tagħha fuq il-mertu.

»Illi b'kull dovut rispett il-fatt illi l-ewwel qorti iddeċidiet illi ma tidholx fil-kwistjoni tal-preskrizzjoni ma jgħibx in-nullità tas-sentenza. *Inoltre*,

hemm skorta ta' sentenzi li jsostnu illi talba għal nullità ta' sentenza minhabba n-nuqqas ta' applikazzjoni ta' l-artiklu 730 fuq imsemmi m'għandhiex tiġi

»“intrattenuta jekk l-appell isib li s-sentenza mogħtija f'dak in-nuqqas hija ġusta sostanzjalment iżda dana kemm-il darba ma hemm xejn x'josta riferibbilment għal dak li ġie deċiż fil-mertu”. (vide Appell Ċivili fl-ismijiet Avukat G. Vella v. Gatt, Vol. XXIX-1-1063; Sapiano v. Muscat, Appell Ċivili Vol. XV-p.43).

»Illi għalhekk għar-raġunijiet suesposti l-ewwel aggravju huwa infondat u m'għandux jiġi milqugħ minn din l-onorabbli qorti.«

12. Għalkemm huwa minnu illi meta laqgħet “l-eċċezzjonijiet tal-konvenuti” l-ewwel qorti impliċitament laqgħet ukoll l-eċċezzjoni ta' preskrizzjoni, u għalhekk kellha tilqa' dik l-eċċezzjoni b'kap għalih, madankollu fiċ-ċirkostanzi tal-każ tallum dan ma għandux iwassal għan-nullità tas-sentenza.
13. Li kieku l-azzjoni tal-attriċi falliet għax intlaqgħet l-eċċezzjoni ta' preskrizzjoni l-attriċi kien ikollha raġun tressaq l-eċċezzjoni ta' nullità. Jidher ċar iżda illi ma kinitx dik ir-raġuni għala l-ewwel qorti ċaħdet it-talbiet tal-attriċi iżda ċaħdithom għal raġunijiet fil-meritu; fil-fatt tgħid sew l-attriċi illi l-ewwel qorti lanqas biss qieset l-eċċezzjoni. Għalkemm għall-korrettezza l-ewwel qorti kellha tqis l-eċċezzjoni u kellha tiddeċidiha b'kap għalih, fil-każ tallum l-attriċi ma ġarrbet ebda ingustizzja minhabba f'dan in-nuqqas. L-art. 790 tal-Kodiċi ta' Organizzazzjoni u Proċedura Ċivili igħid illi eċċezzjoni ta' nullità ta' sentenza ma tintlaqax “jekk is-sentenza tkun ġusta fis-sustanza tagħha”. Jekk is-sentenza hijiex ġusta jew le naraw meta nqisu l-aggravji fil-meritu iżda ċertament ma jistax jingħad illi l-attriċi ġarrbet ingustizzja għax il-qorti ma qisitx eċċezzjoni tal-konvenuti jekk ir-

raġuni għaċ-ċaħda tat-talbiet tal-attriċi ma kinitx għax intlaqgħet dik l-eċċezzjoni.

14. Raġuni oħra għala l-aggravju huwa ħażin hija dik imressqa mill-konvenuti fit-twegiba tagħhom. L-eċċezzjoni ta' preskrizzjoni tressqet "ipotetikament": jekk jirriżulta illi l-azzjoni tal-attriċi hija msejsa fuq xi waħda mir-raġunijiet imsemmija fl-art. 1222 tal-Kodiċi Ċivili. L-attriċi stess stqarret illi l-azzjoni tagħha ma tintlaqatx bl-art. 1222¹ u għalhekk ma kinitx imsejsa fuq xi waħda mir-raġunijiet imsemmija f'dak l-artikolu. L-eċċezzjoni għalhekk setgħet titqies bħala implicitament sorvolata. Għalkemm huwa minnu illi l-ewwel qorti kienet tagħmel sew li kieku qalet hekk espressament, dan in-nuqqas ma wassal għal ebda konsegwenza Prattika u għalhekk ma għandux iwassal għan-nullità.

15. Dan l-ewwel aggravju huwa għalhekk miċhud.

16. Ngħaddu issa għall-aggravji li jolqtu l-mertu.

17. Fit-tieni aggravju l-attriċi tgħid illi l-ewwel qorti qalet ħażin meta qalet illi l-ftehim impunjat ma kienx wieħed "favorevoli" għaliha. Fissret dan l-aggravju hekk:

»2) Illi l-kuntratt mertu tal-kawża ma huwiex favorevoli lejn l-attriċi appellanti.

»Fil-mertu jidher li l-ewwel onorabbli qorti sabet li ma kenux jissussistu l-estremi għall-azzjoni rexissorja tal-kuntratt billi dan kien wieħed favorevoli għall-esponenti. Iżda dan ma huwiex minnu.

»Mid-daqqa t'għajn u meħud barra mill-kuntest tiegħu, l-kuntratt in kwistjoni filfatt huwa favorevoli lejn l-esponenti, iżda dan ma jibqax il-każ wara li jitqiesu s-segwent:

¹ Fol. 108.

- »- illi l-intimati kienu wiegħdu lill-esponenti is-sehem tagħhom tad-dar tad-*decurjus* Bernard permezz ta' skrittura magħmula fis-sena 1994 quddiem l-avukat Joseph Mifsud a kondizzjoni li l-esponenti tibqa' tieġu ħsieb ta' ħuhom Bernard, kif filfatt għamlet;
- »- illi l-ammont kellhu jitħallas mingħajr imgħax biss wara li tinbigħ il-proprjetà immobbli kollha ta' Bernard, u għalhekk presumibbilment jekk il-fond jibqa' ma jinbigħx l-esponenti tibqa' mcaħħda mid-dritt għall-kumpens miftiehem skond l-istess ftehim;
- »- illi *inoltre* irriżulta mhux ikkontestat mill-provi li minkejja kien ġie miftiehem li l-esponenti kellha titħallas qabel ma jsir kwalsiasi distribuzzjoni ta' flus, fir-realtà l-intimati ġà bdew iqassmu l-flus meta l-kumpens dovut skond dak il-ftehim seta' jitqassam lill-esponenti faċilment. Illi daqshekk kienu *in buona fede* fl-esekuzzjoni ta' dan il-kuntratt;
- »- illi anke l-kumpens fil-fatt kien baxx u kien jammonta għal inqas minn elf lira Maltin għal kull sena servigi f'liema l-esponenti ħadet ħsieb ta' ħuhom Bernard. U effettivament, kif spjegat, l-esponenti u t-tfal tagħha kienu f'dawk is-snin jagħmlu kolloxx għal Bernard billi kien isofri minn ħafna problemi serji fosthom kien mentalment retardat u għami, u dan a spejjeż ta' familja;
- »- l-esponenti hawnhekk għandha tagħmel aċċenn għall-*obiter dicta* tal-qorti li l-esponenti kienet ġà gawdjet meta ħadet ³/₅ ta' proprjetà. Din il-proprjetà ma kienet xejn iktar mid-dar li missierha kien bena bl-assistenza tal-fondi tal-gvern li ngħataw f'isem l-esponenti (għax kienu jingħataw lill-koppji żgħar). Din id-dar kienet adjaċenti għad-dar ta' missierha u nbriet proprju sabiex hi tkun tista' tieġu ħsieb lil missierha. Għalhekk *del resto* dik il-proprjetà ingħatat lill-esponenti bħala kumpens għas-servigi li kienet rendiet lilu u xejn aktar. Il-¹/₅ li jissemma' fil-kuntratt tas-sena 2008 kien ġà ġie mwiegħed lill-esponenti fil-kuntratt tas-sena 1984;

»Għalhekk l-esponenti jissottomettu illi għandu jirriżulta li l-kuntratt ma kienx wiegħed vantaġġuż għall-esponenti iżda għal kuntrarju kien wiegħed li ma jikkumpensax lill-esponenti għal dak kollu li għamlet għal ħuha, dan meta, kif anke ammettew l-intimati, kienet ilha titlob lill-intimati jibdew jagħtu sehemhom fil-kura ta' Bernard iżda baqgħu qatt ma wettqu xejn minn dan;«

18. Din il-qorti għandha dubju dwar kemm jista' jingħad korrettement illi huwa "rekwiżit" għan-nullità ta' kuntratt illi fih "ikun hemm xi ħaġa li ma tkunx favorevoli" għal min jitlob in-nullità, għax kuntratt, favorevoli kemm hu favorevoli, jista' dejjem ikun "aktar favorevoli", u ċertament għall-attriċi kien ikun aktar favorevoli li kieku ngħatat ukoll proprjetà immobbli oħra, kif qiegħda tippretendi. Madankollu, din il-

qorti ma tarax illi dan l-aggravju għandu relevanza għall-każ tallum. Tassew illi l-kuntratt seta' kien aktar vantaġġjuż għall-attriċi iżda dan waħdu ma huwiex raġuni ta' nullità. Kien ikun raġuni ta' nullità li kieku l-leżjoni kienet raġuni ta' nullità jew li kieku l-kuntratt relativament sfavorevoli daħlet għalih minħabba żball jew qerq jew xi vizzju ieħor tal-kunsens, iżda l-fatt li l-kuntratt seta' kien aktar favorevoli għaliha ma huwiex, waħdu, raġuni ta' nullità

19. Għalhekk, għalkemm huwa minnu illi l-kuntratt seta' ma kienx biżżejjed favorevoli għall-attriċi, dan l-aggravju ma jistax iwassal biex jintlaqa' l-appell.
20. Fit-tielet aggravju l-attriċi tgħid illi meta daħlet fil-ftehim tal-15 ta' Frar 2008 hija ma kellhiex il-kapaċità mentali li trid il-liġi biex tagħti kunsens li jiswa. Tfisser dan it-tielet aggravju tagħha hekk:

»3) Illi l-esponenti kienet issofri minn depressjoni serja

»Għandu jirriżulta ampjament li d-depressjoni li kienet issofri l-esponenti ma kinitx waħda leġġera affattu. Infatti jiġi rilevat li t-tabib *ex parte* Vella Baldacchino spjega li kienet qed issofri minn *bereavement reaction* u kienet qed tieħu l-*Valium* għalih. B'konsegwenza ta' dan meta sar il-kuntratt odjern (biss f'it granet wara li Bernard ġie nieqes) kienet qiegħda tbatu minn '*reduced capacity to react and understand the implications of the agreement which was signed when she was emotionally vulnerable and prone to being exploited*'. It-Tabib Raymond Sacco spjega wkoll li l-*Valium* kellhu effett li jġiegħel persuna tinsa l-affarijiet. Fil-każ odjern meta ltaqgħu biex jagħmlu l-kuntratt *de quo* l-esponenti mhux biss kellha l-kapaċità ridotta biex tifhem il-kuntratt iżda kienet insiet bil-kuntratt li kien sar iktar minn għaxar snin qabel (fis-sena 1994);

»Għandhu jiġi rilevat li huwa sinifikattiv ħafna li meta miet missier il-partijiet huma damu ben erba' snin sabiex jiltaqgħu u jirregolaw il-posizzjoni tagħhom, iżda fil-każ ta' Bernard ħut l-esponenti riedu jiltaqgħu sabiex jissaldaw l-kontijiet mill-ewwel u fil-fatt iltaqgħu wara f'it granet;

»Għalhekk ma għandu jkun hemm l-ebda dubju li l-intimati ltaqgħu daqshekk kmieni proprju sabiex jieħdu vantaġġ mill-esponenti;«

21. Sabiex issaħħaħ l-allegazzjoni tagħha li ma kellhiex kapaċità mentali biex tagħti kunsens validu għall-ftehim tal-15 ta' Frar 2008, l-attriċi ressqet bħala xhieda lit-tabib tal-familja, it-Tabib Raymond Sacco, u lill-Psikjatra Joseph Vella Baldacchino.
22. Fix-xiehda mogħtija minnu fit-18 ta' Jannar 2012 fil-kawża li fetħu l-konvenuti kontra l-attriċi tallum (rikors maħluf nru 1011/10), u li mxiet flimkien ma' din il-kawża tallum, it-Tabib Raymond Sacco qal hekk:

»... .. meta miet Bernard hija normali li għaddiet minn dik li ngħidulha *bereavement reaction*, meta xi hadd jitlef lil xi hadd fil-familja speċjalment kienet imdorrija għal ċertu rutina fil-ħajja tagħha tinbidel, ma kinetx tista' torqod sew, kienet tistenbah kmieni mal-lejl, kien hemm dawk ... ngħidulhom ta' biki fejn titgerfex ftit u kont tajtha xi kalmanti, iva.

»... ..

»Il-*Valium* hija tip ta' pillola dik li ngħidulha *benzodiazepine* ..., huma kalmanti biex il-moħħ inaqqsu minn ħsibijiet li ma jkunux qed jagħmlu ġid għax inkella jgħajjuk. Sfortunatament kull medicina għandha *s-side effects* tagħha u l-*Valium* minnu nnifsu jgħajjik u jista' jnessik ukoll. Affarijiet jien naf ta' rutina komuni kif tagħmel il-minestra tista' tibqa' tiftakarha kif tagħmel il-minestra imma affarijiet fejn ħallejt iċ-ċavetta jew jekk kellekx xi appuntament, *very easy* biex tista' tinsieh minħabba dawn it-tip ta' pilloli.«²

23. Fix-xiehda tiegħu fil-kawża tallum mogħtija fis-17 ta' Mejju 2013 il-Psikjatra Joseph Vella Baldacchino qal hekk:

»... .. meta spjegawli kif kienet meta miet ħuha u x'gara wara u ... anki meta tkellimt mat-tabib kuranti ċertu Dr Sacco hi dehret kienet fiċ-ċertifikat ktibtha *obtunded*³, kienet qisha perplessa, ma setgħetx tiegħu deċiżjonijiet, ma setgħetx anki forsi taċċetta t-telfa ta' ħuha, li kien kważi kważi sar biċċa minnha għax hu kien jgħix magħha, u allura jekk qegħdin ngħidu li hi ma kinetx taf x'qed tagħmel meta daħlet f'xi kuntratt f'xi ħaġa hekk, jiena bħala parti mill-*bereavement process* mill-mument ta' luttu li kienet għaddejja minnu dan ovvjament jista' jġi spjegat f'dan il-perjodu li ġara wara t-telfa ta' ħuha.

»... ..

² Kopja ta' din ix-xiehda tinsab *fol.* 32 *et seq.*

³ “*Obtund: dull the sensitivity of, deprive of sharpness or vigour*” [S.O.E.D.]

»... .. huma *Valium Benzodiazepine* li forsi wkoll li minkejja li jnaqqasilha l-ansjetà dak il-mument ta' biża' ta' xokk, għidlu li trid, ukoll inaqqaslek l-aspett fakultattiv tiegħek, l-aspetti konjuttivi tiegħek, tkun qiegħed diġà xxukkjat, tkun qiegħed parti mill-proċess ta' luttu u tieħu dawk li huma kalmanti, għadna nużawhom sallum, inti *r-reactions* tiegħek, il-psike tiegħek ħa tkun iktar mhux *alert*, pjuttost iktar ħa tkun mintix kapaċi tieħu ċertu deċiżjonijiet, li aħna li ġieli ngħidu lin-nies biex ma jsuqux meta jkunu taħt dan l-effett ta' dawn il-kalmant għax qisek ħadt alcohol, qisek ħadt drink.

»... ..

»Il-memorja jekk teħodhom regolarment iktar minn tliet ... xhur, iva imbagħad jaffettwaw il-memorja.

»... ..

»... .. hemm każijiet li jieħdu x-xhur, żgur jieħu xi proċess ta' xi tliet xhur normalment imma

»... ..

»... .. il-memorja tiġi *impaired*, tiġi jiġifieri b'xi mod, nassumu inti studenta u qed tistudja għall-eżami u qed tagħmel tliet xhur tieħu l-*valium* biex tnaqqas l-ansjetà, x'aktarx wara tliet xhur il-memorja tiegħek biex tagħmel dak l-eżami mhux ser tkun iktar brillanti li hawn, jiġifieri kwistjoni ta' *impairment* tal-memorja mhux li tiflew il-memorja.«

24. Kemm it-Tabib Sacco u aktar u aktar il-Psikjatra Vella Baldacchino, li ma kienx it-tabib kuranti tal-attriċi fiż-żmien relevanti u xehed fuq dak li qallu t-Tabib Sacco, xehdu b'mod ġeneriku dwar x'jistgħu jkunu l-effetti ta' mediċinali bħal *Valium* u mhux dwar l-istat mentali konkret tal-attriċi. Ma jistax għalhekk jingħad li tressqet xiehda dwar l-istat mentali tal-attriċi meta tat il-kunsens tagħha. Effettivament it-teżi tal-attriċi hi illi l-fatt biss li tieħu *Valium* huwa *ipso facto* raġuni ta' nullità li ovvjament ma huwiex il-każ.
25. Ukoll jekk, kif qalu t-tobba, wieħed mill-effetti tal-mediċini li kienet tieħu l-attriċi kien illi tonqsilha l-memorja, u minħabba f'hekk insiet li fl-1994 – erbatax-il sena qabel – kien sar kuntratt ieħor, l-iżjed li jista' jingħad fl-aħjar ipotesi hu li ħadet żball jew li ġiet imqarrqa, iżda hi

stess osservat, fin-nota ta' osservazzjonijiet tagħha⁴, li l-azzjoni ma hijiex imsejsa fuq ir-raġunijiet li jissemmew fl-art. 1222 tal-Kodiċi Ċivili, fosthom il-qerq u l-iżball (għax inkella l-azzjoni kienet tintlaqat bil-preskrizzjoni taht dak l-artikolu).

26. Dan l-aggravju huwa għalhekk miċħud.

27. Ir-raba' aggravju huwa msejjes fuq l-allegazzjoni tal-attriċi li kien sar kuntratt ieħor bejn l-aħwa fl-1994 li kien aktar favorevoli għall-attriċi.

Dan l-aggravju l-attriċi fissritu hekk:

»4) Dwar ix-xieħda ta' l-Avukat Joseph Mifsud

»Fl-aħħar għandhu jiġi rilevat li anke mix-xieħda għandu jirriżulta ampjament li kien sar kuntratt fis-sena 1994 sabiex jiġi regolat id-dritt tal-esponenti għas-serviġi.

»F'dan is-sens hemm kunflitt serju tal-provi iżda l-ewwel onorabbli qorti ma daħletx fil-mertu ta' dan. Il-kunflitt huwa dan:

»L-esponenti fix-xieħda tagħha spjegat b'mod skjet li fis-sena 1994 kienet għajjiet tieħu ħsieb lil ħuha Bernard u għalhekk insistiet li jaqsmu l-kura bejn l-aħwa kollha billi kull wieħed jieħu ħsiebu għal sena. Huħa (l-intimati) ma ridux jagħmlu hekk u allura marru għand l-Avukat Mifsud sabiex jaslu għal soluzzjoni u hemm kienu wegħduha li hi tieħu d-dar ta' Bernard b'kumpens. L-esponenti xehdet però li dan il-ftehim kien żammu Pietru.

»Min-naħa tagħha l-intimata Catherine Grech xehdet li kien minnu li kienu ltaqgħu għand l-Avukat Mifsud, u kienet hemm hi wkoll, iżda skond hi ma kienu ftieħmu xejn. Fi kliemha: "kif dħalna, ħriġna".

»L-avukat Mifsud, li huwa għal kollox indipendenti f'din il-vertenza, spjega li għalkemm kienu għaddew diversi snin "jidhirli li kienet saret xi ftehim, xi skrittura però d-dettalji ma niftakarhomx".

»Għandu jkun evidenti mill-fatt biss li l-esponenti baqgħet tieħu ħsieb lil Bernard li fis-sena 1994 kien sar ftehim, kif anke gie kkonfermat mill-Avukat Mifsud. Għalhekk l-uniku raġuni għall-intimati li jidħlu fi ftehim ġdid ftit ġranet wara li miet Bernard kien proprju sabiex jilledu d-drittijiet tal-esponenti u jmorru lura fuq kelmthom. «

28. Fil-feħma ta' din il-qorti ma tressqet ebda xieħda konvinċenti li biha l-attriċi tista' tegħleb l-oneru tal-prova dwar l-eżistenza ta' dan il-

⁴ Fol. 108.

ftehim. Lanqas ma hu konvinċenti l-argument tal-attriċi illi “għandu jkun evidenti mill-fatt biss li l-esponenti baqgħet tiegħu f’siebi lil Bernard li fis-sena 1994 kien sar ftehim”, għax għa bil-kuntratt tal-1984 fl-atti tan-Nutar Nicola Said l-attriċi kienet intrabtet li tiegħu f’siebi f’ha Bernard u l-konvenuti ntrabtu li jikkumpensawha ta’ hekk.

29. L-attriċi tgħid ukoll illi ma setgħetx tipproduċi kopja tal-kitba li tgħid li saret fl-1994 għax il-kitba żammha wiegħed minn f’ha. Iżda jekk il-ftehim kien sar fl-interess tagħha ma jagħmilx wisq sens li ma żżommx kopja hi wkoll.
30. Iżda wkoll jekk, fl-aħjar ipotesi għall-attriċi, huwa minnu li tassew kien sar ftehim fl-1994 dwar il-kumpens li l-attriċi kellha tingħata għas-serviġi, xorta jibqa’ l-fatt illi sar ftehim ieħor dwar l-istess materja fl-2008, u għalhekk huwa l-aħħar ftehim li jirregola d-drittijiet u l-obbligazzjonijiet tal-partijiet dwar il-kwistjoni tas-serviġi aktar u aktar meta f’dan l-aħħar kuntratt intqal illi l-ħlas li kellha tingħata l-attriċi taħt dak il-ftehim kellu jkun “għas-sald ta’ kull dritt jew pretensjoni oħra”. Il-fatt li kien sar kuntratt fl-1994 ma jfissirx li għalhekk il-kuntratt li sar fl-2008 huwa null. L-iżjed li tista’ tgħid l-attriċi hu illi għet imqarrqa minn f’ha, “li riedu jmorru lura fuq kelmthom”, iżda għa rajna illi l-attriċi, biex tevita l-preskrizzjoni taħt l-art. 1222 tal-Kodiċi Ċivili, ma hijiex tgħid illi l-azzjoni hija msejsa fuq qerq.
31. Lanqas dan l-aggravju, għalhekk, ma jista’ jintlaqa’.
32. Għal dawn ir-raġunijiet il-qorti tiċhad l-appell u tikkonferma s-sentenza appellata.

33. L-ispejjeż, kemm tal-ewwel grad kif ukoll ta' dan l-appell, għandhom jithallsu mill-attriċi appellanti.

Giannino Caruana Demajo
President

Tonio Mallia
Imħallef

Noel Cuschieri
Imħallef

Deputat Registratur
gr